

ЭНЭСИЭЛИИ

Нам улууһун хаһыата • 1935 сыл алтынньы 5 күнүгэр төрүттэммитэ

2000 с.
Кулун тутар
28
күнэ
оптуорунньук
№ 35 (8725)

РФ ПРЕЗИДЕНИН БЫЫБАРЫН БАРЫЛЛААҤЫН ТҮМҮКТЭРЭ

Улууһтаагы быыбардыыр комиссия РФ Президенин быыбарын барыллааһын түмүктөрүн таһарда. Нам улууһун быыбардааччыларын 76,86 бырыһыаннара быыбардыыр учаастактарга кэлэн бэйэлэрин куоластарын биэрдилэр, о.э. 11678 испиһэһкэ киллэриллибит быыбардааччылартан 10755 киһи кэлэн быыбарга кытына.

Президентэ кандидаттар иһин куолаһы биэри улууус үрдүнэн манньк буолла:

С.С. Говорухин	- 5 куолаһ,	0,06%
У.А. Джабраилов	- 19 куолаһ,	0,21%
В.В. Жиринской	- 116 куолаһ,	1,29%
Г.А. Зюганов	- 3183 куолаһ,	35,46%
Э.А. Памфилова	- 83 куолаһ,	0,92%
А.И. Подберезкин	- 4 куолаһ,	0,04%
В.В. Путин	- 4422 куолаһ,	49,26%
Ю.И. Скуратов	- 38 куолаһ,	0,42%
К.А. Титов	- 56 куолаһ,	0,62%
А.Г.М. Тулеев	- 506 куолаһ,	5,64%
Г.А. Явлинский	- 259 куолаһ,	2,89%
Барыларын утары	- 121 куолаһ,	1,35%

Олохтоох бэйэни салайыныы - инники дьылбабыт

СААРАНҤЫЫР КЭМААСТА

Улууус Мунньарын XXIV-с сессиятыгар олохтоох бэйэни салайыныы туһунан дьонун болпуруос тула көпсөтүнүгэ биэр тэгэ сыһыан суоҕа көһүннэ. Дьаһалта тэрийэр-правовой управлениетын начальнига К.Е. Свицева маньаха Биримириний Устаап балаһыаньаларын сийилии ырытта, көккө өйдөмөт, билигин ийбүт-санаа быт таһымыгар дьүөрөлөспөт түгөһүгүгэ тохтоото. Урут хаһыакка биллэрбиһит курдук Маймаа олохтоохторо бэйэни салайыныыга кириэргэ туруоруубуттара, муньах быһыытытара уонна улууус дьаһалтатыттан бу процедураны сүрүнүүүрүгэр, үбүнэн көмөлөһөрүгэр сурук тиксэрбиттөрө. Ангардас бу чопчу дьыалаҕа икки тус-туһунан өйдөбүл күөрөһөн тахсар.

Биллэн турар маймадалар уруккуттан оттуур холуһаларын, бааһыналарын, куолларын, алаастарын куду тутан барыахтаахтарын курдук санааттан итинник быһаарыныыга нэлбиттөрө чуолкай. Ол эрээри Маймаа туспа нэһилиэк буолбатах, административнай-территориальной өттүнэн село эрэ быһыытынан биллэр. Оччотугар бэйэни салайыныыга кири элөө эрэ чэрчитини бардагына хантан үп булунар, бюджетин оҕостор. Ол курдук сыллаары дохуоттара 35 тыһ. эрэ солк. таһыһар, оттон нэһиликтэр баһылыккара 75 тыһ.солк. тиийэр, ол аата маймадалар сыллаары дохуоттарыгар 1/2 этакара баһылык тутуохтары сөн, ним эмит оннук хамнаска сөбүлэстэринэ.

Ити курдук көпсөтүнүгэ кытыны ылбыт баһылыктар тыллара өстөрү кытаанах буолла. Соловьев М.Д., Үөдэй нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга: «Олохтоох бэйэни салайыныыга улууус таһымыгар эрэ кириэххэ сөн. Төрө диэтэххэ, нэһилиэгини кириэргэ үп өттүнэн хайдах да эппиттэспэт, аны баһылыктар статустара чуолкайа суох. Улууус баһылыга депутаттартан талыллыахтаах дьон төрүт сыһына, бары быыбардыырбыт наада. Баһылык, депутаттар икки сыллаах болдооххо талыллаллара табыга суох, маньаха болдоһу уһатар наада. Дьингэр альтернативнай Устаап бырайыга наада этэ, оччотугар талан ылар кыахтаах буолуохтаах этибит».

Иванов И.И., I Хомуустаах нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга: «Покровскайга буолбут сүбө муньахха иһиттэххэ олохтоох бэйэни салайыныыны кыахтаах улууустар, нэһиликтэр туруорууллар. Улууһунан самоуправлениега кириит

олус кутталлаах, манна Мирный, Алдан күөттүүллэр. Устаапка этиллэринэн дохуот 50 бырыһыанна бэйэргэ хаалар, мантан кинилэр туһаналлара олбох. Вагарбатарбыт да бэйэни салайыныыга сыһып кириэхпит турдаҕа. Билигингэ хаһыаттартан аахтаахха, телевидениеттэн, радиоттан иһиттэххэ манна уруйдааһын-айкаллааһын суоҕун көриэтэ. Үөһэттэн дьаһаллан күргүмүһүн кириэрбит сыһына дин саһыабын, дьинэр сыһыа-баһыа биридии нэһилиэгинэн быдан ордук». Собакин Е.Н., Хатырык нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга: «Бэйэни салайыныыга кириит олус уустук өрүттөрдөөх, ону хампааньа бэрээдэгинэн дьаһанарбыт тутуах буолуоҕа. 1995-96 сыллара мирнэйдэр бара сатаабыттарын нэһиликэ тохтогон тураллар. Хантан үп киллэрэбитий, нолуоктары оҕоробутуй? Маймадалар биһиги нэһиликтитигэр бааллар эрээри бэйэни салайыныыга кириэбит дьон ханан да биллэрбэтэхтэрэ».

Корякин Д.П., Нам селогун дьаһалтатын баһылыга: «Олохтоох бэйэни салайыныыга кириит тыын болпуруос буолар, онон олус булкуурдаах. Ол эрээри сии биэр кириэхтээхпит быһыытынан хантык таһымыга (улууһунан, нэһилиэгинэн) дьаһанарбыт чуолкайданыахтаах. Манна билигин үлэһити сылдыар баһылыктарга туох-ханьын гарантиялар көрдүлүөхтэрэ». Лукина Р.Е., Түбө нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга: «Республика олохтоох бэйэни салайыныыга кириэхтээгин туһунан мөккүөргө турбат, дойдуга эмдэ тигэх миэстэҕэ иһабыт. Мин санаабым, дьинэр 1-2 нэһилиэккэ манньк бэйэни салайыныыны киллэрон боруобалаан, эксперимент ыытыахха баара. Биһиги билигин эригичи иэскэ олоробут, биэр бойэм лехсозка 15 тыһ. иэстээхпин, ону да таһынан бары үп эройёллор. Ол иһин баар балаһыаньаны дьыкэттик учуоттаан баран олохтунун уларытар ордук».

Бу болпуруоска сороҕо биэр депутат Д.Д. Винокуров көпсөтүнүгэ кытына. Кири сыһабыла ураты кытаанах буолан биэрдэ: «Бу урут соннуу сатаабыт «500 күндүгүгэ майгылыыр. Олох дьынгээх авантюра. Баччаанга дьэри бюджетпит 90 бырыһыанна алмаастан, көмүстөн үбүлүнэн кэлдибит. Маймадалары баран биэр киһи үлгү агитациялаан улаханы ырагаллапакка эрэ быһаарынылар. Устаап бырайыга олох сиикэй».

Улууус Мунньарын председателэ, улууус баһылыга А.Н. Ядреев

олохтоох бэйэни салайыныыга кириит инники дьылбабытын быһаарар суол диэтэ. Тыл эпит дьонго тугу да омнуолабатын биллэрдэ, төрө диэтэххэ, бу уустук салаара санаа араһылыта улахан. «Ол эрээри билигин кэлэн төттөрү эрийбэпит, иннибит диэки барыахтаахпыт. Кимизхэ да бэрт буола сатааһын манна дьөрү суох. Бастаан аарыһан-суоттанан көрүөхтээхпит, тус бэйэбит дохуоттун төһөнү, көмөү төһөнү эрийбэбитий? Төрө эрэ калтэй өйдөбүл баар, олохтоох бэйэни салайыныыта бардыбыт да ким да биһизхэ хайһыан көрүө суоҕа диэн. Бу улууустары, нэһиликтэри мзонэ мытан кэбинии буолбатах, сии биэр дотация, трансферт дьинэр баар буолуохтара. Аны кыахтаах, сэнилээх улууустары сайдыахтара, кинилэргэ эрэ туһунан бары ордук дьон эһилэр - кураанах дөйрөх. Үөрөһүрүн, доруубуһа харыстабыла о.д.а. салаалары государство сии биэр тутан хаалар».

Биһиги улууспутугар туох да суох дирибит сыһыа, республикага 38 целевой программа көмүһаммит буоллар, аныкитэ биһиэнэ. Бастатан, Үөдэйгэ ыраас уунан утары кутуу, манна 2 мөл.солк. барылыны, аны Камадаттаа оҕуруот аһын переработкалыыр сыһыа аһы, манна 3 мөл.800 тыһ.солк. көрүлүннэ. Үлэлиэххэ эрэ наада!

Болдоох өтгүн эттэххэ экспериментир кэм аастыта, аны быһаччы кириэрбит эрэ хаалла. Онон муус устар саҕагыгар улууус хаһыаттыгар Биримириний Устаабы бэчээттээн нэһилиэгини дьүүлүгэр туруоруохха, иккис өттүнэн нэһилиэгини кытта миэститигэр быһаччы үлэлиэххэ, сүрүнүн муус устар бүтүүтө конференцияга Устаабы төрдүттөн ыһыахха».

Окон түмүгэр улууус баһылыгы тылын-өһүн депутаттар баһылар өттүлөрө сөбүлэһистигиттөрө куоластааһын түмүгэр көһүннэ. Олохтоох бэйэни салайыныыга кириэххэ дьингэ 9 депутат, утары 1, 6 депутат туттунан куоластаатылар. Аны күһүн алтынньы ыйга быыбардарга дьэри улууус баһылыгы уонна депутаттар боломуочуйаларын уһатар иһин 10, утары 5, 1 туттунан быһаары ылынылар. 11 депутат бэйэни салайыныыга улууус таһымынан кириэххэ дьингэ сөбүлэстилэр. 5 утары куоластаата. Сессия түмүгүнэн олохтоох бэйэни салайыныыга кириэрбит быһаарылыбыт суолунан аарылына.

В.КАСЬЯНОВ

Кулун тутар 17 күнүгэр I Хомуустаах таас кулубуттар киһэ 7 чаастан Улуу Кыайыы 55 сылыгар аналлаах кырдыаҕастар фестивалларын I тура сааланна. Улууус кырдыаҕастарын сэбиэтин председателэ Петрова М.В. фестиваль аһыллыытын, аналын көпсөтө, эррэдэлээтэ. Тыл ветерана Семен Константинов сэрии буолбатыгар баҕарар кэс тылынан, Матрена Свицева сэриигэ баран өлбүт убайыгар анаабыт хоһоонунан кырдыаҕастар концертара сааланна.

Сэрии ыар сылларыгар сүтэрбит аҕаларын, убайдарын солбуяа хаалбыт өрө-дьахтар, барытын фронтка Кыайыы туһугар, тыылга үлэлэбит сөрдөрө-муннара бу баарды тиллэн кэлэн дьон сүрүрүн уйадытта.

Оччотугар оҕо саастарыгар эрэйи-буруйу эһэрчтөн туспут, үлэлэбит дьон бэйэлэрин көрдөрүүлэрэ ыччакка ордук тийимтиэ буолуон сөн.

Консеры көрө өлорон саныгып, сэрии сут-кураан сылларын, ачыктыабатын билбит төрөһүттөрүбит: «Өлөрүтү биһиги курдук ачыктыабатыннар» — дьон суулан түһүөхтөрүт дьэри колхуос, кэлин совхуос үлэтигэр умса түспүттэрин. Дьэ, ол иһин кэлэр кэчээри ыччакка кэриэстээһини, аҕа көлүһэ туохха охсуспутун көпсөри кырдыаҕастар фестивалларын, «Оонньооботох өрө сааһым» дьон спартакиаданы республикага бастакынан көүлээбит, тэрийбит М.В. Петрова сырдык ырата үйөлөргө салдыныт.

«Эйэ сэриини кыайаҕа» - дьон Клара Орлова аахпыт хоһооно ыраас халлааны санатар. Суох буоллун сэрии. Суох буоллун өлүү.

Туругур Эйэ, Эйэ, Эйэ! — дьон хорунан түмүктэммит фестиваль концернын дуораана хара дьайы кыайдар дьон баҕа санаалаах тарҕастыбыт.

К. КРЕМЕЕВ

«АҤАҤАС ОСКУОЛА» ТЭРИЛИННЭ

Кулун тутар 16 күнүгэр «Сардаҕа» кинотеатра Нам улууһун «Аһаҕас оскуола» общественой тэрилтэтин тэрийэр I конференция ытылынына. Бу оскуола оҕону иитиһигэ-үөрэтигэ учууталлары, төрөһүттэри уонна үөрэнээччилэри түмэр сөрүктээх.

Конференцияга оскуолалар администрацияларын, төрөһүттөр комитеттарын, үөрэнээччилэртэн, нэһиликтэр дьаһалталарын, тэрилтэлэртэн, хаһаайыстыбалартан делегаттар кэлбиттэр.

Оҕо сылыгар уонна оҕо спордугар аһаммит сылга I конференцияга үөрэх управлениетын начальнига Н.Г. Дьячкова-ка ити сыл түмүктөрүн кытта билиһиннэрдэ, оҕо тэрилтэлэригэр, дьинэ көргөнүгэ уонна общественоска аһыгы олох ирдэбилигэр сөн түбэһиннэрэн оҕону иитиһигэ-үөрэтигэ уларытылары киллэрини иһитиннэрдэ.

Делегаттар оҕону иитэр-үөрэтэр тэрилтэлэр бүгүн туох үлэни ытталларын, сананы киллэрэллэрин сийилики көпсө-өтилэр. Баар итэҕэстэргэ, ыарахаттарга тохтоотулар. Олору туоратар суоллары сүбэлэстилэр. Улуууска «Аһаҕас оскуола» тэриллэрин сөптөөһүнэн аахтылар.

Республикатаагы I съезд делегата уонна «Аһаҕас оскуола» республикатаагы сэбиэтин чилиэнэ, төрөһүт С.Г. Кокорев

улууустаагы «Аһаҕас оскуола» общественной тэрилтэ устаабын кытта билиһиннэрдэ. Делегаттар устаабы биэр санаанан би-гэргэттилэр.

Үс киһилээх ревизионнай комиссия, биэс киһиттэн састааптаах улууустаагы сэбиэт (предс. А.С. Павлова) талылынылар. Улууус дьаһалтатын баһылыга А.Н. Ядреев улууустаагы «Аһаҕас оскуола» боһуоттаах председателинэн быыбарданна.

Оҕо тэрилтэлэригэр спонсордан көмөлөһөр биридин-лөөн дьонго, дьинэ көргөнүгэ, тэрилтэлэргэ уонна хаһаайы-стыбаларга үөрэх улууустаагы управлениетын грамоталара туттарылынылар. Кинилэр ортолоругар бааллар: педагогической үлэ ветераннара көргөнни Данилов М.М., Колесова Е.П., «Дьяанда» бааһы-най хаһаайыстыбатын баһы-лыга Парников Д.Д., «Сотту-ус» бааһынай хаһаайыстыбатын баһылыга Бережнев И.И. о.д.а.

Улууустаагы I конференция делегаттары нэһилиэгин-нэргэ ыһыры суругу ылынылар.

Сорох тэрилтэлэр, хаһаайы-стыбалар, үгүс нэһиликтэр дьаһалталарын салайааччыла-ра тэрийэр I конференцияга делегаттары ытыгары наадалаары-нан аахпатылар.

В. СЫРОМЯТНИКОВ

ҮӨДЭЙДЭР КҮННЭЭБИ ҮЛЭЛЭРЭ

— Үөдэй нэһилиэгэр барыта 1126 киһи олорор. — диир нэһилиэк баһылыга М.Д. Соловьев. 344 хаһайыстыбалаахпыт. Күтүк хаһайыстыбанан, сүөһүнөн-сылгынан дьон баалай да дьарыктанар дьон аарабыт. Билигин нэһилиэк үрдүкүн 1218 ынах сүөһү баар. Онтон чааһынайга 762, баһынайга 303 баар. Мантан биэтин ахсаана 337 төбө. Нэһилиэк үрдүкүн 117 төбө сибиини, 440 үйт, онтон чааһынайга 78 тиһсэр: кууруссабыт ахсаана 418 төбөдө тэҥистэ.

Бал экономикатын сайыһынарыта нэһилиэккэ үс улуубу баарыта баар эбит. Нэһилиэккэ сөптөөх хөдүһа, мөчүрөн сира баар. Уурама баһылыгынан, хас бир дини кыһыкка сир барыта үлэтиллэбит. Ону таһынан, эби хөдүһа баһынага маамайар дьонго аренда баһылыгынан сир барылар. Баһына баалай баар. Нэһилиэккэ баһылыгы баара-суога 13 төбө сибиини, 500 төбө кууруссааны эрбэ ылбыт. Быыл Хатастан 25 төбө сибиини кэлбит. Ону чааһынайдар байлара массаынан адаллар. Билигин хатастан нэһилиэккэриин сүлдүн эбиини-адри тарваталлар. Ошон, чааһынайдарыт ол графити кэспит буоллахтарына, арааһа, билигин нэһилиэк сибиини-эттэн матарыт буолуо диир Максим Дмитриевич сабадылар.

— Билиги сыллаах дохуоттуну барытын ааран олоробут - диир кэспээн салгыар М.Д. Соловьев. - Аастык сыл түмүгүн эгэр буоллаха, барыта 3 мөл. 135 солк. дохуоту кылдырыбыт. Бир дини киһиэхэ 3 тыһ. солк. курдук дохуот тиксэр. Чааһынай дьон дохуоттарынан учуоттуур сүрдээх ыарахан, тор, диетерни, чуолкай сыһылараны кыһалар билбэттер, сиккэлэри сиккэлэр, атымылларын атыһылылар буолла дии. Ону-обайдык идэһэ, үүт өтүгөр, табаарыстарыгар төһө эти бирэллэрин кыһал учуоттумматтар. Ону таһынан өспит, хортуссабыт, сирбит аһа урукку сыллартан эбиллэн иһэр. Дьа, уонна дьэ кэригэн дохуоттар хамнаспыт, пенсияныт, по-

УӨДЭЙ ҮЛЭЛИИР, ҮӨРЭНЭР

собиебыт уонна тын хаһайыстыбатын бородуккуйатын батырыттан үп киирэллэр. Дьонтон турганник ситэр көрүсүөргө сүрдээх элбэх сайылыгытына киирэн сытар, ордук сибиини-адри Сибиини-адрига 50-тан тахса төбө сайылыгытына киирдэ. Ону таһынан, хааска эмиссия олоробут. Аһылытын болтурууһу кыһал баһаара илиһинит. Холобура, сибиини-адрига уотурба наада. Уотурба согурууттан кыһал кылбык олорор эбит, ивэһынан, хантан да булбатыбыт. Бу күнүөргө Поляковскайтан эмиэ кылбыкка эх Сизмо дьон сизмо, онтон уотурба ордук буолла дии. Чааһынай дьону кытары кэспээнэммит бу арыах хонуктарыта биэр массаынан уотурба аралам атыһылаатыбыт — куула 150 солк.

Чааһынай дьонни тутууга бастан нэһилиэк үчүгэй көрдөрүүдөн сылдыбыт: сыла 10-нуу дьонни туттан үлэ берэгуну ыһыттар. Арай кэллэнтэн сылларга ити өтүгөр мөлтөөһүн барыт. Ол курдук, быдырыны икки ара дьонни туттубуттар. Онуоха төрүөтүнэн тутуу матырыйалын сыһыаным ырааһына буолар. Ону ылан барытын кэллэнтөрү төлүөкхүн наада буолла дии. Ол иһин билигин дьонкө ырылаан үлэтигэр дьоннор инниларин-кэспэлэрин аарынар буоланнар нөчөтү-руохпут, хабалара түбэһэхпит диир сэрэммитер курдук. Маны таһынан, тутуу маһа бараммытын эбэххэ сеп. Нэһилиэккэ үлэ сиккэ баар дьыалабай мас барыта кэрдиллэ бүтэ. Үөдэй куораттан чүгэ буолан чугастаары нэһиликкэти кини сиргэр-дуолутар тийээн мастарын бөлөмнөллөр эбит. Оттук маһа да буларга онук ыраахтар кэспэлэр. Мастар буоллаха, ханнык эмит атын нэһиликкэнтэн. Таастахтан дуу, Салбатан дуу эр арыахха сеп. Ма-

һааха эби бөлөмнөммит маһы тийээн адаларга анал массаына, элөсөк суох, онон тракторынан эр сөстөөк шпильниги төһө эмит маһынан хааччылааха сеп диир Максим Дмитриевич.

— Нэһилиэккэ үс улахан котельнай баар - диир сөһөргүр М.Д. Соловьев. - Оскуола гиза кулуубу, библиотеканы, интернаты, шестилетканы эмиэ хабар. Сыла аһы уларытабыт. Бастан туран котельнай байытын иһигэр оһонун уларытабыт, аны сайын эмиэ өрөмүһүүрүбүт буолуо. Аһа турба система бары объекттарга эргэр турар. Оро саада байыт автономнай көчүлүүнү адыах. Ол эмиэ мөлтөх. Аны кини котельнай-быт уонсай дьылар, баһыныктытын, уода, хаһан олорор. Иһин оһохтоох, системалара эмиэ олох эр. Чөх болтуруоһугар «Быһаг» АО ыбыраата.

ОСКУОЛА - ОЛОХ ТӨРДӨ

Социальнай хайыскага кэннэ мөлтөөһүнэр баалар эбит. Оскуола билигин дьонго 1960 с. тутуллубут. Дьонго арыс кылааска оскуола аһаан тутуллубут. Онтон нэһилиэккэ күһүнүн салгыан спортсаала тутуллубута. Билигин маһа 35 учуутал, 33 үлэһит үлэтир. Үөрэх чаһыгар залуч Елена Яковлева кэспирини, оскуолара 294 оро үөрэтэр, 6 учуутал үрдүк, 14 - бастаы катэгориялаахтар. Эһил бастаы сүһүөх иһин кылаас киириэхтөөх, онно кадр тийэбит да байыт испититтан таһаара сатыахыт дииллэр. СР үөрэтиригэ Министрствотын көмүгүн гараж атыһаары дьон атыһылаатыттар, ону оскуола чүгэ көһөрөр санаалаахтар. Ол дьа бастаы сүһүөх оскуола бериллэхтөөх эбит. Сага тутуллубут спортсаала үбүлүүгө дьон үлэр киириэхтөөх. Маһа өссө интернат дьонго олус эргэригин ба-

лытиэм ата. Интернакка косметический эр өрөмүөн ыһытылар эбит. Оһон уонна итэвэччилэр кыһаммыларын интернат ис өттүн кастүүтэ үчүгэй. Сэбиэдисей-итэвэччи Мария Харитонова кэспирини хас хос айы орлор байлара баһылыктаахтар. Кинилэргэ араас интер-үөрэтэр үлэни ыһытылар эбит. Маһа элбэх оһолох, кыһаммат ыаллар оһолорон иһиллэллэр, онон, нэһиликкэ сүрдэрин наадалах интернакка саатар кэспитальнай өрөмүөн ыһытылар буоллар дьон баа санаалаахпын. Орлор аһылыктарын бөлөмнүгэр иһит-хөһүс да эргэрибит. Нэһиликкэ олохтоохторо сага оскуоланы туруорса сатаабыттарга ыраалыт. Нэһиликкэ баһылыга М.Д. Соловьев эгаринан, сыла айы уу кэлэр буолан оскуола билигин дьонни иһигириэ да, муостата да эмэхсийэр, иһини да тутат. Нэһиликкэ тутулда турар таас кулуун дьонни оскуола бир эрэгэ үлэ-хамнас бара турар эбит. Залуч Елена Яковлева аһыс кылааска сага литературагыгар биэр да учебник суоһуттан учууталлар сүрдэрин эрбэллэллэрин бөлөһүтүр. Ол эрэр оскуола ситиһиллэрэ мөлтөө суох. Ол курдук иккис чыһаар түмүгүнэн үөрэх 99,2%, хаачыстыбата - 34,3% буолубут. 6 туйгун, 92 үчүгэй үөрэтиччи баар. Аастык сыла оскуоланы 18 оро бүтэрип, олортон 6 үрдүк, 7 орто анал үөрэх тарытэлэригэр киирибиттер. Быһыл үөрэх министрствота бүтэрип өлөрөр 66% үрдүк үөрэхкэ киириэхтөөхтөр диир дьаһалтыһаарыт. 6 учуутала нуруот үөрэтиригин тутуун үрдүк аатын иһигэрэ докүмуоннар толоруллубуттар. Матрени Спиридовна Новгородова «СР үлэһит учуутала» үрдүк аатын иһигэрэ эмиэ анал докүмуоннары толорон ыһытытар. Саһаан эһааха, кини 1994,

1995, 1999 сс. Соросовский учуутал бастык аатын субурууччу ылбыт. Уопсайынан, интернакка да, оскуола байытыгар да ыһытылар оһонун иһин үлэти ылан иһигэр буоллаха Анатолий Барашков салгыа. Чычыллах педагогикти ситтөөх үлэни ыһтар дьон сеп. Ол курдук, интернакка олорор хас бир дини оро хайдах сайдан эррин туһунаан кэспэн көрүү баһылыгынан характеристика толоруллар. Билигин педагогикти да, нэһиликкэ дьаһалтата да таас оскуола болтууһун туруорсар.

Өссө биэр таарыһар объект - оро саада. Бу эмиэ типолой дьылаах саад. Дьонго эмиэ сүрдэрин эргэрэн турар. Аһа баһылыга буоларына олох баһылыгы (10 куйысаалах). Сага баһылыга тутуллубуочуна буолан баран эмиэ тохтоон хаабыт. Үп-харчы кыһал көстүбүккө тутуллубутага 5-6 сыл буолубут. Онон, социальнай өттүнэн нэһиликкэ улахан мөлтөөһүн барыт.

ОЛОХ-ДЬААХ КЫҺАЛДАЛАРА

— Дьыгалаахтарга (коммунальнай дьахтарга, ветеринарга, иһиллэтигэр) мас тийэбит - диир Максим Дмитриевич. - Оттон ДТ-нан от тийэбит. От тийэр билигин проблемна. 4 кооперативтаахпыт, онтон саамай улакан «Хоту» диир кооператив эр онук өнгөнү оһонор. «Хоту» байыт үүт тутар ааволтаах. Трактордара дьон эргэрэннэр биэр күн таһаллар, иккэ күн тураллар. Аһа сороһор сэлэри-кэлэр бүтөн хаалар. «Хотулар» сүһү, сыла иһиллэр, хортуспуу, оһуруот аһын үһүнэрэллэр, байлара баһаариннаахтар. Ону таһынан килэби удуһо эмиэ аралам атыһылар.

Нэһиликкэ билигин 70-ча киһи үлэти суох олорор. Кинилэри хайдах эмит үлэ иһигэтиһэн хааччыларга кэспэрбэни оһонор таһаарар залучу тарыт сатаабыттар да кыһалыбатах. Быһыл уорубахтар 4-5 сылына өлөрөн тийэбиттер. Онон, маһан сага уорубахтар эһиллэлэр буолуо диир сабадылаах оһон. Мунг саатар Үөдэй үлэһит дьонун өссө биэр төһө марыһа кэллэр — М.Д. Соловьев эгаринан 3 сылына тарыттар.

К. ЧЕРЕПАНОВ

Хатырык оскуолатын 70 сылаах юбилейин көрсө

УМУЛУБАТ ОНУС КЫЛААС

Дьыл - хонук. Быһыл М.К. Аммосов аатын сүгэр Хатырык орто оскуола 70 саһын бөлөһүтүр. Билиги 1930 сыллаахха бу оскуоланы бүтэрибиттэ номуо 40 сылтан тахсыбыт эбит. Ити сыл бүтэрибиттер байыт да арыах эһинит (картыскага 1939 с. оскуоланы бүтэрибиттер...). Бүгүгү күн баһа эр хаалдыбыт. Иван Вочуров, Аркадий Новгородов, Петр Попов, Анна Данилова, Николай Попов (бу хаартыскага төрө эр түспөтөх) кылаас кэспэ оһонор күн сириттэн барыттар.

Ол сыл Аркадийдын Советскай Армиэ кэспэтигэр ыһаарыллан үс сыл биргө чулуусулаабытыт. Байыаннай саастыгыгар иһигэн хайаһара сүмүрдэммит хамаандарга киирсеңнэ үрэхтөөһүнүгэр биэрэ сылдыарыт. Аркадий оро саһыттан куустээх-уохтаах, кердөөх-нардаах, спортемен, табаарыстарыгар олус истинник сыһаннаһара. Дойдугугар кэлэн кэргэннэни, дьылаһан-уоттанан, оһолорон олох олорон иһэн эмискэ ыалдын элбүтэ.

Иваны уонна Аһаны кытта Кебөкөһүгэ биргэ улаанпыһыт. Иван төрөбүт дойдугуттан арыс-сыһаанга, байытын көннүгэр элбэх ыччаты хаалларан күн сириттэн эрдэ барыта. Аһа үлэһит киһи маһыга, элбэх оһолоох иһа буолан иһэн ыалдын элбүтэ.

Петр Попов ара оро саһыттан тулааһа хаалан орлоттон олоххо уһуһуллубут, буспут-хаһыт бөрт өйдөөх, сыһыны-хотуу уол эһа. Хайдах эрэ биликкэ ара табаарыс, үтүө сүбөһит баһылыгынан көстөрө, олус убастыһарыт. Кэлэн үлэһит буолан да баран ол майгыта-сигилэти уларытабыта, олус элбэх үтүө-маһы доһоттордоһо. Петр инженер-механик идэти баһылан төрөбүт нэһиликкэ, М. Аммосов кэлхөс, сөһөк экономикасы-культурунай сайдыһыгар күһүнү-күдүрүн анаабыта.

Бу үлэ ахтыһылыт биргө үрэммит, улааппыт доһотторун сырдык мөсүөнүгэр хаһан да умнулубат, кинилэр олорон аһыт олохторо ыччаттарыгар өрүү баар буолуохтун.

Умнулубат онус кылаас. Ити сылларга билиги өрүү ыһытылар, убастыһар учууталларытын билигин да күндүтүк салгытабыт: Александр Кириллович Негтаевана, Иван Михайлович Кривоносовыны, Алексей Иванович Слепцову, Василия Семенович Яковлевы-Даланы, Лазарь Александрович Дьяковны, Ольга Николаевна Колесованы, Валентина Михайловна Шапошникова, Раиса Дмитриевна Машурованы, Мария Иппокопьевна уонна Тит Иванович Окенешниковтары, оскуола директорун Михаил Алексеевич Сивцевы. Кинилэр билиги өһүтүгэр-саһаабытыгар өрүү бааллар, үтүө саһытталара иһонно олохтуттар таһуу буолтара саар-бара суох.

1939 сыллаахха оскуоланы бүтэрибиттер М.М. Нахомов — учуоннай-агроном, Т.Н. Кутеркина (Окочешникова) — биһлөк, П.И. Гуляев — биһлөк, М.И. Емельянов — үрдүк үөрэхтөөх юрист, милиция полковнигы байлэрин идэлэрин баһылыбыт, биллэр специалистарынан буолдулар, үлэ ветераннары. Мин элэр саһаар 19-тан тахса сыл ыччаты иһигэр Нам, Аһы өрөһүөнүгэр, БЭСЛКС обкомугар үлэһэбитим, кэлэн хаһайыстыбананы, госуадрствениай салалта органыгар, пенсияга тахсыаһнар дьонну нуруоттар дьыалаларыгар Министрствотын миһиргэ көмөлөһөчүһүн үлэһэбитим, комсомол, үлэ ветераныбын.

Бу кылаас ахтыһытын бүтэригэр туран күндүтүк саһыар Хатырык орто оскуолатын коллективтар үтүө ситиһиллэри, билигин булкурдаах уустук биримэһэ элэр ыччаты иһигэр-күскэ үлэтиригитер, XXI-е үйгө олоххо, үлэр бөлөмнөөх дьону иһтен таһааргытыгар баарыбын.

Василий КОЛЕСОВ, 1939 сыллаах выпускник, Дьокүрскай к.

МАХТАНА САНЫЫБЫН

Мин Хатырыкка төрөбүтүм. Оскуола 1935 с. үөрэнэ киирибитим. Үөрөнөр оһуолубут кириэтин атахтаах үһүн, кэтит эһа. Онно утарыта олорон үөрөнүбүт, ыскамайыкка эмиэ уһуна, дьоска дьон суога. Икки оһох көхөс кара ырааскалаах эһа, онно учууталбыт суруйара. Иккис кылаһы саһааралаан иккис сылбар бүтэрибитим. Учууталым С.Т. Сивцев (художник Эдлай арата) эмиэ уруһуйдуот эһа, ударниктары уруһуйдаан истиннээр ыһаары, олор истеригэр мин эмиэ баарым. Кини граждаанскай сэрпит кыттыһалаа эһа, кэлэн ара дойду сэрпитигэр тылаһан барыта дьыллэро, сыно баран тийнүбүтэро.

Үһүс кылаһка М.Н. Харитонова (Талла Вүрө көргөһө) үөрэннэ. Тердүүс Модут уола В.И. Васильев үөрөннэ, ол сайын сөлөһүөн маалдан элбүтэ, көмүлүүтүгэр үөрөннөт оһолорон иһэн көрүһүнүгэр, хаартыскага түһэрибитэр.

Билиги ити саһаан Новгородов алфавитынан үөрөнөн баран, билигин билигин алфавитка киирибитим. Баһистон ыла учууталбыт элбэбитэ. Маһаһагы директор П.П. Попов олохтоох киһи эһа, элээн куоракка киирэн үөрөх министрствотыгар өр үлэһэбитэ. Кини кэспиттон М.С. Дьяков директордаабыта. Онтон Г.С. Матвеев үлэһэбитэ уонна сэрингэ баран элбүтэ. Залучлут А.Г. Никифоров эмиэ сэрингэ баран элбэбитэ.

Учууталларыт С.И. Охлопков, К.П. Судалов, А.А. Кондратов, В.Д. Ядрихинский, А.Я. Туласынова, П.И. Емельянов эһиллэр. Кэлэн сэттискэ

үөрөнүбүтигэр сага үөрэди бүтэрибит П.А. Марков кэлбитэ, ол сайын сэрингэ барыта. Сэрингэтон элэһит өһонно кэлэн баран Хатырыкка уһунуку учууталлаабыта.

Оскуола таһыгар үүнүн турар мастары өччөтөогу учууталлар салалталарынан билиги олорду-буһпупут, оро-элэр саастыһын саһаабара олус кэрэһи көрүбүн, үөрөннөт учууталларбын кэрэһити саһыбын. Маһы таһынан учууталлар салалталарынан оскуола оттук маһыгар киирибит долгунуогу илиһини эрбэн саһааннарыбыт, сааһа таһаар тахсаан мас чөһөхтөөһүрүт. Оскуолага араас интер-үөрэтэр хайыскалаах үлэлэри үгүстүк ыһытылар. Ити курдук билиги-көрүү ылан-олоххо бөлөмнөөх тахсаан, көһөһүр араас үлэр ыччаты кытта үлэһэбитим, ол иһин учууталларбар махтаана саныыбын. Үнэм туһаары сит дьонго сирдэрбөккө араас орто салаһар дуоһунастарга үлэһэн көрөһөтөн кэллим. Маһаһа баһытыгар үөрэммит оскуолабар, үөрөннөт учууталларбар мунгура суох диир махтаһа түгэһини туһанан эһигиһэн баарыбын.

Үөрэхкэ, билигэ, сырдыкка уһуһубут үөрэх кыһатын үөрүүдөх үбүл үөһүнүн эс сурахтөө махтаанаһа уонна Хатырыктын дьонугар-сэрэгитер мунгура суох махтаһып тиэрлэһим.

М.Н. ПОРОВОВА, Хатырык оскуолатын 1942 с. өһтүс кыһагыта, тыһы, үлэ ветерана

